

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

*О.І. Дяконенко, канд. екон. наук
Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М.В. Птухи НАН України, м. Київ*

Активізація процесу фінансової децентралізації в Україні має за мету оптимізувати процеси перерозподілу бюджетних ресурсів задля формування фінансової самодостатності населених пунктів, і зокрема сільських поселень, та підвищення рівня життя населення. Донині сільська місцевість мала незначні фінансові можливості для формування економічного підґрунтя підвищення життєвого рівня населення та збереження людського капіталу на селі. Наслідком такої політики стали посилення урбанізаційних прагнень селян та активізація процесу незворотної міграції із села в місто. Як свідчить досвід передових країн світу, ці прогалини в управлінні сільською місцевістю можуть бути мінімізовані реалізацією фінансової децентралізації, нарощуванням фінансового потенціалу та ефективним його використанням сільськими територіальними громадами, відмовою від існуючої патерналістської моделі фінансування і переходом до впровадження новітніх стратегічних напрямів розвитку, виходячи з переваг, які надає адміністративна реформа.

Оцінка сучасного стану сільських поселень в Україні дає підстави стверджувати про посилення впливу фінансової децентралізації та нової моделі розподілу бюджетних коштів по вертикалі на соціальний розвиток села. З прийняттям у 2015 р. змін до Бюджетного та Податкового кодексів України та низки інших законів органи місцевого самоврядування отримали додаткові бюджетні повноваження та стабільні джерела доходів для їх реалізації. І хоча обсяги податкових і неподаткових надходжень до сільських бюджетів впродовж 2015-2016 рр. поки що не є значними, але характеризується сталим зростанням. Показники зростання питомої ваги доходів сільських бюджетів у структурі Зведеного бюджету країни поступались лише державному бюджету: за період 2010-2016 рр. питома вага сільських доходів зросла на 0,5 в.п., в той час як зниження питомої ваги бюджетів міст республіканського (АРК) і обласного підпорядкування становило 3,1 в.п., республіканського, обласного та міського (міст Києва та Севастополя) – 1,6, міст районного підпорядкування та селищ – 0,2 в.п.

Видатки сільських бюджетів України у 2016 р. склали 14179,9 млн грн, що на 15,2 % більше, порівняно з попереднім роком. Впродовж 2010-2016 рр. структура видатків сільських бюджетів за функціями зазнала суттєвих змін: активізовано процес структурної трансформації видаткової частини сільських бюджетів зі зростанням видатків на економічну діяльність (на 15,0 в.п.) та житлово-комунальне господарство (на 10,2 в.п.) навіть в умовах уповільнення темпів економічного зростання та значних соціальних витрат. Зростання цих видатків відбувалось за рахунок скорочення витрат на охорону здоров'я (на 19,3 в.п.) та освіти (на 7,3 в.п.) внаслідок перерозподілу видатків на соціальну сферу між бюджетами різних рівнів та дотаційною політикою органів влади.

Дослідження світового досвіду фінансової децентралізації та її впливу на соціальний розвиток сільських поселень дає підстави стверджувати про необхідність впровадження таких заходів щодо підвищення ефективності бюджетного регулювання соціального розвитку, як: перерозподіл фінансових зобов'язань між місцевим та центральним рівнями управління з закріпленням за першим з них обов'язків по фінансовому забезпеченню сфери освіти, охорони здоров'я тощо, а за іншим – витрат на соціальний захист та забезпечення; зростання питомої ваги неподаткових платежів у структурі доходів сільських бюджетів; підвищення фінансової самодостатності сільських бюджетів шляхом збільшення обсягів небюджетних фінансових надходжень (самооподаткування доходів односельчан; доходи від меценатства, спонсорства та ін.), що дасть можливість не лише забезпечити поточні соціальні витрати, зібрати кошти на покращення інфраструктури, стану об'єктів соціальної сфери (дитячих садків, шкіл, фельдшерсько-акушерських пунктів), а й спрямувати фінансові ресурси до бюджету розвитку; виважене визначення величини податку на нерухомість задля недопущення погіршення соціально-економічного становища та розширення тіньової економіки (у США величина податку на нерухомість визначається на основі оцінки власності жителів, наявних потреб і можливостей їх задоволення; величина податку може бути оскаржена громадянами і не має перевищувати 3 % порогу); стимулювання соціального партнерства тощо. Реалізація запропонованих заходів дасть можливість сільським поселенням посилити фінансову дієздатність, збільшити власні фінансові надходження, знизити залежність від державних дотацій та сформувані можливості для сталого соціального розвитку.